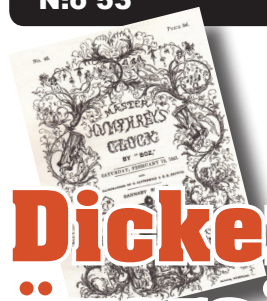

Wendel Avisan

N:o 53

Wendelas Vänner

Januari 2014

Dickens- översättaren Wendela!

Sidan 12-17

Arkiv- skatt hittad!

Sidan 3-11

CHARLES DICKENS.

Spännande nytt!

I detta nummer av WendelAvisan kan man läsa spännande nya saker om såväl Wendela Hebbe som dottern Signe Hebbe, den på sin tid oerhört kända och firade sångerskan och pedagogen. Signe var Sveriges Stanislavskij före Stanislavskij brukar hennes hävdatecknare Inga Lewenhaupt säga. När hans idéer fick genomslag på 1930- och 1940-talen var de redan kända i Sverige genom Signe Hebbe och hennes elever. Ni som följde nobelfesten kunde se våra tre 1800-talsstjärnor Christina Nilsson, Jenny Lind och Signe Hebbe, fint gestaltade av sånggruppen Divine (se bild på sidan 11). I sångtexterna kunde de noggranna uppmärksamma en stark antagonism mellan Christina Nilsson och Signe Hebbe. På vår hemsidas nyhetsblogg (www.wendelasvaner.se) kan man läsa en rolig skildring av kontroversen mellan dem på Théâtre Lyrique.

I vår huvudartikel tar sig Britt Dahlström an Wendela Hebbes insats som Dickensöversättare. Dickens inspirerade Wendela att i Aftonbladet uppmärksamma de fattigas eländiga situation i Stockholm på 1840-talet och därmed göra henne till svensk pionjär som socialreporter. Det var nog också Wendelas Dickens-engagemang som inspirerade sonen Edvard Faustman att börja läsa Dickens och så småningom göra Dickens till sin ständiga följeslagare. Efter ett äventyrligt leverne tillbringade Edvard sina 25 sista år på pensionat i Vrena i Sörmland. Inte mindre än 117 av 130 "memoarböcker" från den tiden kallar han "The memorial by Mr Dick". Mr Dick är en trevlig memoarskrivande gammal farbror i Dickens mästerverk David Copperfield. En kväll 1913 skrev Edvard i sin dagbok att han hade drömt på natten om alla figurerna i Pickwick-klubben, varit på krogen med dem och haft kul, och vaknade lycklig

och kände sig tummelumsk. I Sörmlands Hembygdsförbunds nyligen utkomna årsbok finns en artikel om Edvard i Vrena, skriven av Ami Lönnroth och mig. Även den kan läsas på vår nyhetsblogg www.wendelasvaner.se

Per Eric Mattsson
Ordförande i Wendelas Vänner

INNEHÅLL

N:r 53 Januari 2014

AKTUELLT

Arkivfynd	3
Signes brev till trotjänarinnan	4
WendelaPriset 2014	18

FORSKNING

Wendela som översättare	12
Signes noter	8
Signes dikt "Den gamla tjenarinnan"...	10

DEBATT

Området runt Wendelas Hus hotat av stadsbyggnadsplaner	18
--	----

KOMMANDE PROGRAM	20
------------------------	----

Glatt återbesök av Agneta och Ingrid

Agneta Hagerman och **Ingrid Fernström** är två gamla vänner som hela livet har arbetat med musik i olika former. I somras besökte de

Wendela Hebbes hus vid kanalen. Ingrid prövade Signes piano och Agneta sjöng en av Peterson-Bergers sånger med Wendelas text.

Nu återkommer de med ett längre program på årsmötet den 23 april, se även sidan 20 längst bak i det här numret av WendelAvisan.

MEDLEMSKAP

Årsbetalande medlem 150:-
 Familjemedlem, samma adress 75:-
 alt hel familj 225:-
 Ständigt medlemskap 1 800:-
 Klubb Wendelas Hus 300:-

PLUSGIRO 985920-8
 BANKGIRO 362-0879

STYRELSE

Ordförande

Per Eric Mattsson
 070-661 22 21

Vice ordförande

Signe Andersson
 08-550 139 87

Övriga

Karin Bergstedt
 08-550 60 974

Ann Björnander
 073-516 21 01

Peder Edström
 08-550 441 03

Maud Fischer
 08-550 134 62

Ami Lönnroth
 070-324 95 14

Birger Svantesson
 08-550 624 11

Lotti Walther
 070-439 08 38

Hedersordförande

Inga Lewenhaupt
 08-20 15 07

WENDELAVISAN Redaktion
 Per Eric Mattsson, Ami Lönnroth,
 Peder Edström, Lotti Walther

HEMSIDA och BLOGG
www.wendelasvanner.se

E-POST
info@wendelasvanner.se

BUTIK
 Öppettider samma som restaurangen

WENDELA HEBBES HUS
 Vettersgatan 4
 151 71 Södertälje

WENDELA HEBBES
 RESTAURANG AB
 Antoinette Mezher
 08-550 866 75
 Bankgiro 5147-0342
www.hebbbevillan.se

Tryck Kringel-Offset, Södertälje

Stor och välkommen arkivskatt!

*Signes arkivskatt öppnas. FV Inga
 Lewenhaupt och systrarna Ann-
 Charlotte Embro och Ingrid Nilsson
 Söderlind.*

FOTO Signe Andersson

En dag, när jag kom hem och lyssnade av telefonsvararen, hörde jag en röst, som nästan bubblade över av entusiasm. Det var **Ann-Charlotte Embro**, som upptäckt brev från Signe Hebbe till sin mormors moster **Thilda Jakobsson**, som varit allt i allo hos Wendela och Signe under 40 år. Jag kontaktade Ann-Charlotte, som berättade att hon gått igenom breven och gjort en sammanställning och nu erbjöd oss att få dem. Dessutom berättade hon att hennes syster, **Inger Nilsson Söderlind**, hade ett stort antal noter som tillhört Signe Hebbe. Oj, vad spännande! Jag informerade vår ordförande Per Eric Mattsson och Inga Lewenhaupt, som är expert på Signe Hebbe. I februari träffades Ann-Charlotte, Inger och jag hos Inga, som med stor iver gick igenom traven med noter, se bilden ovan.

Jag fick ta emot breven.

Under våren fick vi hjälp av Arkivdata med att scanna breven och överföra dem till CD. Och så var det dags för Inger och Ann-Charlotte att komma till Södertälje och få se Wendelas hus. Under några timmars samvaro en vacker junidag talade vi om dessa intressanta kvinnor och utbytte gåvor. Inger avslöjade att hon i sin ägo har en stor porträttmålning av Signe Hebbe (se sidan 5), vilket gjorde Inga både överraskad och glad.

Jag vill här framföra Wendelas Vänners varma tack till Ann-Charlotte och Inger för deras generositet och gåvorna till föreningen. På följande sidor kan ni läsa mer om skatten efter Signe.

Av Signe Andersson
 Vice ordförande
 Wendelas Vännen

Arkivskatt

“Breven andas oro och omtanke”

Signe Hebbes brev till hushållerskan och trotjänarinnan Thilda

När Ann-Charlotte Embros mor dog i maj 2012 fann hon många påminnelser om “moster Thilda”, Wendela och Signe Hebbes avhållna och mångåriga trotjänarinna. Här får vi ta del av några av breven från Signe till Thilda.

När min mor dog i maj 2012 fann jag många påminnelser om moster Thilda som vi alla sa. I min mormors hem och i mitt hem har det alltid pratats om Wendela och Signe Hebbe och om grosshandlarfamiljen Friedländer. Orsaken till detta är de båda systrarna Thilda och Stinas trogna arbete i dessa två familjer. Stina är född 1867 och Thilda 1863. Båda är födda i Småland i Åsheda församling i Kronobergs län. Föräldrarna var hemmansägare Jakob Johannesson (1839-1928) och Lovisa född Jansdotter (1838-1923).

Enligt min mormors berättelse vandrade familjen till Stockholm från Småland. Thilda hade som tonåring arbetat på Kosta glasbruk med att tidiga mornar elda i de stora ugnarna. Familjen bosatte sig först i Danderyd och sedan i Blommelund i Upplands-Väsby.

Thilda var tjugo år då hon anställdes av Wendela och Signe Hebbe. Året var 1883 och Wendela och Signe H. flyttade då tillbaka till Stockholm efter åren

i Europa och de sista fyra åren i Helsingborg. (Hebbe, 1974) På vilka rekommendationer Thilda anställdes är inte lätt att veta, man kan bara gissa att kontrasterna var stora för tjugoåringen Thilda när hon klev in i lägenheten på Sturegatan 24. Att kliva in i denna intellektuella och borgerliga värld måste ha tett sig både skrämmande och utmanande. Att Wendela och Signe H. gjorde ett bra val torde stå utom alla tvivel då Thilda stannade i 42 år som hushållerska och trotjänarinna.

De många breven mellan 1896-1917 från Signe till Thilda som jag läst – inalles 45 stycken – och som sträcker sig från 1896 till 1917 visar på att åren gett en förtrolighet och vänskap mellan de två kvinnorna trots att bakgrund och social tillhörighet var så olika. Signe levde sitt liv utan man och barn liksom Thilda. De var båda upptagna av sina respektive livsuppgifter.

1899

Brevet är daterat Skogshyddan

den 2 juni. I Thildas brevsamling fanns även två fotografier från Wendela Hebbes sista sommarhem Skogshyddan. Wendela Hebbe sitter i sin rullstol på verandan på det ena kortet ensam och på det andra tillsammans med Signe. I brevet från Signe till Thilda, som då var 36 år och redan arbetat i familjen i 16 år, erbjuds Thilda extra ledigt, en ledighet som inte skulle inkräkta på höstens frivecka. Signe skriver:

”--- jag har funderat på att ställa det således att Du kan vara fri helt och hållet under en hel månad sedan vi inflyttat. Hvad säger Du om att resa till Köpenhamn och helsa på Vedels eller en liten ”tripp” till Norge. --- Du såväl som vi alla behöfva någon gång riktigt andas ut, samt lite omvexling och Du, som så troget och samvetsgrant uppfyller Dina pligter, förtjänar visserligen en uppfriskelse. --- Vi skola äfven under nästkommande vinter *betydligt* inskränka vår gästfrihet med hänsyn till *middagsbjudningar*, ej blott för *Mammas, min_och kassans* skull, utan även för att spara lilla Thildas krafter, som onekligen blivit för hårdt anlitade. Rätt skall vara rätt. --- Var nu bara försiktig, akta sig för överansträngning, den halsbrytande vindstrappan, tag väl på sig under resorna, gå *ej allena* alltför ensamma vägar och stigar, ät ordentligt och *långsamt*, drick kaffe med ‘dopp’ på båten, *skynda sig icke*, lugna nerverna, tag *verldseliga* saker *lugnt* och kom frisk och förnöjd med rosor på kind ut till vännerna i Skogshyddan, luft , bad, fogelsång samt till:

Rosor och de blader
Söderqvist så rarer
m m smått
och lika godt
I långa rader
Som”hjärtat gör så glader”

I hopp derom och tillönskande lilla Thilda all välgång tecknar tillgifna Signe.

P.S ”Wenslingen” helsar hjertligen och gläder sig åt att få se lilla Thilda igen!

Brevet andas oro och omtanke. Året är 1896 alltså tre år innan Wendela Hebbe dör. Thildas arbete inkluderade en åldersstigen Wendela och en intensivt yrkesverksam Signe och deras gästfria hem. Signes oro var säkert befogad. Hon hade nog under sexton års tid lärt sig uppskatta sin hushållerska.

1901

De två breven som finns från 1901 är skrivna i juni månad. Wendela har varit död i ganska precis två år. Den starka och täta relationen mellan mor och dotter är omskriven och det är inte osannolikt att Thilda kom att få en delvis annan roll efter Wendelas död. Det var hon som fanns till hands i de svåra stunderna.

Det första brevet är daterat “*Grenna den 19 juni 1901, Hushållsskolan, Fru A. Erikson*”. Brevet behandlar såväl den kyliga resan, maten som är ordentligt lagad, riklig och ganska bra samt naturen som inte tilltalar Signe som den i Nynäs, Kolmården, Helsingborg, Kullen och Danmark.

“--- så inte kommer jag hit igen, det är temligen säkert. Längtar efter mitt lilla hem, Linneparken, lilla Thilda, den goda maten samt promenaderna till Kyrkogården, *min älsklings graf* som står så tydligt inför min inre syn”...

Brevet innehåller också besked om vad Thilda skall ta med till Helsingborg. Signe saknar “*åtskilliga behöfliga saker*”, samt en uppmaning att “*helsa alla kännningar och var själf hjertligen helsad från tillgivna vännen Signe*”.

Nästa brev är skrivet från Helsingborg den 30 juni 1901.

”Hoppas Du fått mitt brefkort härifrån samt att fru Bolinder fått hyran. Vi längtar nu *allesammans* efter Dig, ej minst Augusta, Fanny och Anette skriva att de hoppas Du kommer till dem samtidigt med mig och stannar så länge Dig lyster, hvarefter Du är välkommen till fru Borg, hvarest Du ju alltid kan vara till nytta, samt har tillfälle att njuta af de uppfriskande, helsosamma vattenbaden”.

Brevet innehåller också en önskan om vad Thilda skall ta med

Okänt Signe Hebbeporträtt

Thilda Jakobssons släktingar Inger Nilsson Söderlind och Ann-Charlotte Embro gav oss kännedom om ett hittills okänt porträtt. En lapp på baksidan säger:

”Fröken Signe Hebbes tavla målad av målarinnan Amalia Aurora Adelaide Leuhusen, född 1828, gift 1858, änka 1886. Ledamot av Musikaliska akademien (Dresden i Sachsen). Det är afl. Kaptenen friherren Axel Reinhold Leuhusens änka.”

Porträttet i vardagsdräkt visar tydligt hennes troligen av fadern ärvda blonda hår.

Inga Lewenhaupt

för plagg och presenter såvida hon har plats i kofferten, annars får det vara. Signe har förslag att Thilda som present till Kristina (Borg) kan baka pepparkakor och lägga ner dom i blecklådorna. Detta under förutsättning att Thilda har tid, lust samt att pengarna räcker.

Thilda fick, som breven visar, inbjudan till vistelser såväl hos Kristina Borg som familjen Vedel. Det framgår i detta brev men även i andra att det innebar att hjälpa till men också att få en gnutta rekreation och omväxling.

Med Augusta, som omnämns i brevet, hade Thilda brevkontakt. I Thildas brevsamling fanns ett brev daterat den 19 december 1893 från sanna vennen Augusta. Brevet är svårläst, skrivet av en person som endast fått några års skolgång. Hon önskar Thilda en god jul med många klappar. Hon tycker att julen medför mycket arbete, vilket man kan förstå för dem som skulle stå för förplägnaden såväl till vardags som till bjudningar och storhelger.

1903

Sommaren 1903 tillbringar Signe H. i Sparreholm i Sörmland. Thilda är ledig och hälsar på hemma hos sina föräldrar. Den 20 juli sänder Signe *"många hälsningar till Dig själv och dina föräldrar"*.

Thilda har skrivit och bland annat rapporterat om gjorda inköp som föll till belåtenhet:

"Kragen var utmärkt och ytterligt billig. Lifvet även bra. --- När Du kommer in till Stockholm så köp mig hos Stares, Drottninggatan ett par badtofflor No 37 helsa från mig och skicka dem hit i postpaket. --- Reser i veckan på några dagar till Hamiltons på Vik som återigen bedt mig komma men återvänder d. 28 då jag lovat Hedvig att vara här till min födelsedag (som aldrig borde firas annat än med sorgemusik). --- Längtar efter att sommaren väl vore öfverstånden och jag åter i mitt Rede, som jag mycket saknar, liksom jag saknar min lilla Thilda och vandringsarna ut till grafven. Hoppas snart få bref från Dig. Det gläder mig att veta Dig vara hos de dina, samt att Du får hvila ut riktigt efter vinterns mödor och besvär och att Du slipper köksspisnen under några veckor. Glöm inte att skicka Edwards pengar den 12e Augusti.

Med samma kunna väl badtofflorna sändas? Kanske Du vid den tiden reser ut till Anna? Lef så väl lilla Thilda, akta Dig väl och sköt Dig förståndigt samt åt Dig mätt, förkyl Dig ej vid badningen och glöm inte att glo efter svamp samt sylta jordgubbar, krusbär, svarta och röda vinbär äfven gélée och inkokta kompotter: hallon och körsbär samt safter av de sistnämnda liksom av blåbär och framför allt tillräckligt med lingon."

Uppmaningen att ta det lugnt och vila sig kan nog te sig nödvändig då man läser den digra listan på vad Thilda skulle hinna under bärsäsongen. Genom breven får man en bild av hur mångskiftande Thildas arbetsuppgifter måste ha varit. Troligtvis levererades en del råvaror till dörren men vissa dagliga inköp var säkerligen nödvändiga. Matsedel gjordes säkert tillsammans och i samråd med Signe. Som framgår av brevet ovan ingick även andra typer av inköp. I detta fall kläder och badtofflor. I andra brev gäller det presenter och inköp av vin.

I ett brev från den 11 augusti 1903 skall Thilda betala kaffe hos Nordqvist och ta med sig 6 buteljer vin á 2 kr men hon skulle inte betala för mer än 5 då de skulle ersätta den som gick i kras "i följd av deras slarviga inpackning".

I flera av breven ombeds Thilda till exempel att lämna hälsningar till vänner och bekanta, komma ihåg bemärkelsedagar, inhandla en vacker begravningskrans.

1910

Våren 1910 gick flytten från Stockholm "landet till" d.v.s Södertälje och Högbergsgatan 1. Orsaken var enligt skrivna källor det kärva ekonomiska läget för Signe H. Hon är nu 73 år gammal och tänker sig kunna minska ner på elevantalet och behöver då ett billigare boende. Hennes kalkyl visade sig inte hålla. Hon reste till Stockholm med därtill kommande kostnader och en del elever reste från Stockholm till Södertälje för lektioner. Den generösa Signe H. kunde inte släppa iväg sina adepter hungriga eller låta elever som kommit direkt från teatern vara utan något i magen. Enligt Inga Lewenhaupt i avhandlingen om Signe Hebbe

(Lewenhaupt, 1988) berättar Signe själv följande:

"De trakterades med godt danskt kaffe, bullar och annat dopp af Thildas fabrikat samt lite cognac (Peyrons present) ---"

1912

I oktober 1912 återvänder Signe och Thilda till Östermalm och Danderydsgatan 4. I den bostaden, med tillräckliga utrymmen för undervisning, fortsatte Signe att undervisa. I brev till Thilda förbereds inflyttningen. Från Stigtomta den 3 oktober 1912:

"Kom ihåg att Du får på intet villkor tvätta och sätta in fönstren själf eller sätta upp gardinerna, ty det bör du låta Emy göra, som är yngre och längre till växten. Du bör likaväl hålla i stegen när hon kliver upp. Bäst att köpa äfven en liten glasknopp till W.C och låta leda in elektrisk belysning däri samtidigt med öfvriga lampor. Ett par kronor mer eller mindre betyder ej så mycket när det gäller en så dyr installering och W.C bör ju också se ordentligt ut både för min och elevernas skull. I händelse mitt gröna lampglas passar till din lampa så skänker jag Dig det, ty jag vill hellre ha en hvit till min, för mina ögons skull. --- Jag reser nog inte härifrån förrän d.18 eller 19 och då har Du åtta dagar på Dig för att hinna få min sängkammare lite i ordning samt köket, elda varmt öfverallt i kamin och kakelugnar. --- Längtar efter bref från Dig och höra hur flyttningen och uträttningarna aflöpa, samt hur Du själf har det. --- Åter dejlig havregrynsgröt alla mornar. Måste bums köpa oss en havregryns gröt kokare, såvida vi kunna få draglig mjölk. --- Saknar Thildas franska lätta bröd."

Korrespondensen är livlig denna oktober 1912. Signe förmanar Thilda att vara förständig och ta på sig varma vinterkläder och undertecknar brevet med din alltid tillgifna och mycket oroliga Signe

"--- det skulle vara svårt om Du ådrog Dig förkylning nu, då så många bestyr vänta både Dig och mig. Tanken på de många besvärigheter som förestå oss snart, hindrar mig att känna någon riktig ro och hvila härstedes."

Den 9 oktober tackar Signe för brev och kort från Thilda och tycker att *"Allt har ju aflupet hittills skapligt"*. Brevet fortsätter med noggranna beskrivningar över var möblerna skall stå:

"Soffan veta vi ju bör stå på långväggen och med Jenny Linds porträtt uppöfver men *kanske* måste pianot placeras i hörnet och *båda* de vackra bokhyllorna mitt emot soffan mellan de två dörrarna --- Först och främst måste Du dock telefonera till Häradshövding Moll, Saltsjöbaden och bedja honom vara god skicka pensionen (200 kr) först någon dag efter d. 20 enligt min nya adress som Du måste ledigt uppgifva. Sändes pengarna först till Telge blir det ett fasligt bråk innan jag får ut dem. --- Jag storlängtar efter Thildas franska bröd och efter Thilda själf."

Att Thilda hade mycket att stå i samband med flytten framgår tydligt i breven. Hon hade tillfällig hjälp med det praktiska men breven vittnar om även andra uppdrag. Att se till att pensionspengarna kom till rätt adress och även att ringa om en annons som skulle införas i Musiktidningen.

1915

Breven från 1915 är daterade juli månad och Signe befinner sig hos Kristina Borg i Helsingborg. I brev daterat 6 juli 1915 skriver hon att hon och Kristina varit över på Vidskuen som hon aldrig sett vackrare *"Törnrosornas prakt var rent överväldigande. De tycka just om torka"*. Thilda väntas ner till Helsingborg och får som vanligt i uppdrag att ta med sig marmiteburkar, pastiller, tyg med mera.

Nästa brev är daterat 18 juli 1915 och Signe skriver följande:

"Tack för brevkort idag! Ledsamt med allt detta besvär både *du* och *jag* haft i anledning av mina bref och som kunnat undvikas om de gjorts sin plikt på postkontoret. *Slarf* är ett av svenskarnas *många* fel. Jag upprepar härmed att Du icke behöfver besvara Dig med att baka skorpor *endast pepparkakor* ty vi har efterhört vid härvarande tull och fått till svar att *intet* bröd eller

skorpor får härifrån utföras.

På inga villkor får Du resa öfver till Vidskue samma dag Du kommer hit, så mycket mer som Du måste underrätta Annette med vilket tåg du kommer, det är nämligen nästan omöjligt att få dragare nu sedan alla hästar exporteras ut till kriget, arma djur! --- Hjärtliga hälsningar och välkommen *uthvilad* till den tillgifna, Signe. Idag Ossian Nilsson på middag. Hela tiden skällde vi på tyskarna.

1917

Det sist daterade brevet i brevsamlingen är från den 9 juli 1917. Brevet är skrivet från Hälsingborg. Det är nu två åldersstigna damer som reser till Hälsingborg och Danmark. Thilda är 54 år gammal och Signe 80 år. Thildas pass från 1923 visar att resorna fortsatte.

"Hoppas att Du har det gott och *hvisamt*, är *försiktig* och att Ni fått regn. Här är kallt, blåsigt och rysligt torrt. Jag har tagit på mig ylleviv, yllekalsonger, benmuddar och lagt yllesulor i tofflorna men fryser ändå. --- Tag med även ett par av mina nya varma kalsonger. Vill minnas att jag i sista stund lade in ett par i linneskåpet. Finner Du dem ej där är ej värt att leta annorstädes. --- Glöm inte att telefonera till Grevillius och Rothsteins och efterhöra deras befinnande. Stäng väl alla dörrar i staden och öppna åt ingen utan att ha säkerhetskedjan på. Den rysliga händelsen vid Birger Jarlsgatan manar till försiktighet. Förleden Torsdag besökte Kristina och jag Annette ---. Till middag flundror, lammsteg, potater, franska ärter, jordgubbar, smultron med Flöde, kaffe, vin och Solbärslikör. Annette såg trött ut, mycket arbete i staden under veckan och om söndagarna elva timmar i Haven med hjälp förstås av Elna och Frederikke som hälsar Dig mycket."

Tankar och reflektioner

Att läsa de fyrtiofem breven till Thilda har givit en bild av min mormors moster som jag ej kunnat erhålla på något annat sätt.

Breven ger en närhet och en förståelse av människan Thilda – den trofasta, den duktiga hushållerskan, den omhändertagande, den kanske lite blyga personen, den som fanns tillhands, den som utträttade

ärenden av olika slag, den som trött gick till sängs efter sin arbetsdag **men** som också fick träffa många intressanta människor, göra resor, fick vänner genom sitt arbete, blev mottagen med öppna armar hos Signes bekanta och som hade en tillgiven och förtrogen arbetsgivare som också var en god vän.

Eleven Gerda Wallner har enligt Lewenhaupt (1988) berättat följande:

"Thilda var alltid så snäll och slätade över när Signe blev arg och kallade de klumpiga för kroppkakor och mursmäckor. Då följde Thilda dem ner för alla trapporna". Bevis på många elevers uppskattning erhöll Thilda på sin 80-årsdag.

Breven ger oss också en tidsanda.

Man känner vid läsningen hur Thilda kommer ut ur porten på Sturegatan och möts av slammer från ved- och koksvagnen och snabbt ilar över Humlegården fram mot Drottninggatan för att inhandla nya badtofflor till Signe. Man känner dofter och hör ljud. Man är med i den omsorgsfulla packningen inför Signes alla sommarresor till pensionat, släkt och vänner. Man känner också hur välbehövlig vilan var för Thilda och hur skönt det kunde vara att hälsa på hos föräldrarna i Blommelund i Upplands-Väsby, platsen där Thilda och system Stina byggde sig ett hus efter pensioneringen. ■

Med stor glädje läst och nedtecknat Norrtälje i oktober 2012

Av Ann-Charlotte Embro
Systerdotters dotterdotter
till Thilda Jacobsson

KÄLLOR

Brevsamling 1896 – 1917

Signe Hebbes brev till Thilda Jakobsson (privat)

Hebbe, Brita

Wendela. En modern

1800-talskvinna

Stockholm 1974.

Lewenhaupt, Inga

Signe Hebbe (1837-1925)

Skådespelerska, Opera-sångerska, Pedagog

Inst. För teater- och Filmvetenskap
Stockholm 1988.

“Det hade naturligtvis varit roligt om jag själv hade haft tillgång till noterna under mitt avhandlingarbete, men glädjen över att se dem bevarade är stor, även om en del hamnat i musmagar”. Så skriver Inga Lewenhaupt, hedersordförande i Wendelas Vänner och på bild t h, om den skatt som efter många år dykt upp - en samling av Signe Hebbes noter som nyligen kommit till rätta.

Delar av Signes nyupptäckta noter. TH Wendelas Vänners hedersordförande Inga Lewenhaupt, som doktorerat på Signe Hebbe.

Nyupptäckta Signenoter!

En samling av **Signe Hebbes** noter har dykt upp, 88 år efter hennes död!!! Efter trotjänarinnan **Thilda Jakobsson** har den gått vidare till hennes systers dotterdotterdottrar **Ann-Charlotte Embro** i Norrtälje

och **Inger Nilsson Söderlind** i Uppsala. Noterna skall med givarnas goda minne skänkas till Musik- och teaterbiblioteket vid Statens musikverk, som redan har omfattande arkivsamlingar efter

både Signe och Wendela Hebbe. Då blir materialet bevarat och tillgängligt för forskning. Det hade naturligtvis varit roligt om jag själv hade haft tillgång till noterna under mitt avhandlingarbete om Signe Hebbe på 1970-80-talen, men glädjen över att se dem bevarade är stor, även om en del tydligen hamnat i musmagar.

OPERANOTER. Det som kanske allra mest "kändes" att öppna var det synnerligen väl använda franska klaverutdraget till Meyerbeers opera *Afrikanskan*. Med Signes omisskännliga piktur är i Selikas roll i den tryckta franska texten kompletterad med både en svensk och en italiensk. Operan hade urpremiär i Paris 28 april 1865 och Signe tycks omedelbart ha gett sig i kast med rollen. Hon repeterade in den på svenska för Kungl. Teatern, men premiären sköts upp och hennes engagemang på Théâtre Lyrique i Paris kom emellan. Signe sjöng partiet först vid dramatiska soaréer i Göteborg, Södertälje, Jönköping och Uppsala. Inte förrän 1870, 1871, 1872 och 1878 framträdde hon i Stockholmsoperans berömda uppsättning med det stora gungande skeppet. Det första scenframträdandet som Selika var i Warszawa 1868, men då på italienska och redan året efter i Genève på franska! På Nya Teaterns konsert i Helsingfors 1871 sjöng hon förstås på svenska. Vilka språkläxor!

Ett annat klaverutdrag är Bellinis *Roméo et Juliette* med tillägg av den stora gravscenen med duo i sista akten med musik av Vaccaj. Uppenbarligen har den scenen varit den som använts och här finns en inskriven svensk översättning. Signe sjöng Romeos parti på en Norgeturné med Zelia Trebelli hösten 1883.

Av noter till Fredrik Pacius' opera *Kung Carls jagt* till Z. Topelius text, finns en duettino mellan den första och andra "Hofdamen": "Att gå på jagt, och stå på vakt...". På omslaget står med brunt bläck: "Till Signe Hebbe, ett vänligt minne

af **motsatsen** till "är icke så dum som hon ser ut". Den inringade signaturen: "Emma Engdahl Helsingfors", anger tydligen den som givit noterna. Emma Engdahl (1852-1930) var en dansk-finländsk sopran, som turnerade med Signe Hebbe under Helsingborgstiden och 1888-89 ledde en ny svenskspråkig operascen i Helsingfors.

Ur Ambroise Thomas' *Psyché* med libretto av J. Barbier & M. Carré finns väl använda noter till Eros/Amors romans, akt I:5, i Dess Dur för tenor "O toi, qu'on dit plus belle" med tillskriven svensk text: "Du jordens sköna terna". Sluttonen går ända upp till fyrstrukna dess!!!

Flera operaarior finns också i olika samlingsutgåvor.

SÅNGNOTER. Det var extra roligt att se sångläraren och familjevänner Isidor Dannströms "Sång-Metod" i grönt band med S.H. i guldtryck från 1876 innehållande bl.a. många av Manuel Garcías övningar samt Thecla Hebbes sångrollhäfte för Ragnhild i *Sven Dyrings Hus* akt I, med musik av Rung och i Wendela Hebbes översättning för Kungl. Teatern.

Ett tjockt album (med frampärmen borta) innehåller Geijers sånger till piano i åtta häften samt A F Lindblads sånger i fem häften och ett av dem båda, tryckt i Uppsala 1824. Noterna var troligen Wendelas från början.

Ett Schumannalbum med "Liederkreis, Frauenliebe und Leben, Dichterliebe", op. 39, 42, 48, har användarnoteringar.

Bland många enskilda sånger av bland andra Lindberg, Genser/Sätherberg, Peterson-Berger/Atterbom, Wohlfart/Fröding, Sjögren/Melin, Hallström, Sibelius/Rydberg, Sillanpää/Mustonen samt åtskilliga nordiska folkvisor, har flera häften påskrifter av Signe Hebbe eller dedikationer från upphovsmännen påträffats.

PIANONOTER. Spännande var att hitta Cramers gamla pianoskola med Wendela Hebbes namnteckning på. Den innehåller etyder och förspel av Cramer och övningsstycken av Diabelli,

Kalkbrenner, Leidesdorf, Hummel, Moscheles, Beethoven, Wilms, Hummel, Haydn, Czerny, Ries och Kreutzer. Häftet ger absolut en fördjupande pusselbit till Wendelaförståelsen. Czernys "Nyaste Wiener-Methoden för Pianofortespelning", 1:a häftet, finns också med liksom en samling sonatiner och rondon av Clementi, Kuhlau, och Dussek. Samlingen innehåller också s.k. "Mélodies des zouaves", arrangerade av F. Weller, franska romanser från 1850-talet av bl.a. P. Henrion, Th. Labarre, H. Monpou, en Halling från Hallingdal, upptecknad av Ole Bull och flera häften av "Damernas Musikblad" från 1901.

FIOLNOTER. Framför allt finns fiolstämmor till olika folkvisor, samt (med anteckningar) en Pastoral ur G. Wennerbergs Gluntarne, och olika fiolstycken ur operor av Mozart, Donizetti, Rossini, Auber, Weber, Adam, Boieldieu och Tjajkovskij.

AUTOGRAFER

Sist men inte minst finns både inbundet och löst diverse handskrivna noter, bland annat ett blad med Signes sångövningar, "Canzone Gotlandesc armonizzata al uso della Signorina la prima donna assolutissima da W. Bauch", i lila bläck och Signes handstil en folkvisa komponerad av Mathilda Wilskman: "Din blick, den underbara", en engelsk ballad. "En nejd i skönaste fågning", "Bojantans aftonvisa" av B. G. Jonzon, "Lilla käringtands bekymmer" av A. Tegnér, "A psalm of Life" tillägnad Signe Hebbe av Maria Strandberg (?), polskan "Gossen, som jag valdt bland alla", en gammal svensk folkvisa från Västergötland, "Sola går bak åsen ner", och "Svenska visor arrangerade för sång och piano" av Ivan Lühmann, 186?.

Nu har vi således ännu mer underlag för framtida Signe Hebbe-konserter! HURRA! ■

Av Inga Lewenhaupt
Fil dr, Hedersordförande
i Wendelas Vänner

Tjänarinnans yrke

- socialt medkännande dikt av Signe Hebbe 1883
på ålderns höst ömt sparad av Thilda Jakobsson

Hösten 1883 flyttade Signe Hebbe med mamma Wendela till Sturegatan 24, 97 trappsteg upp och anställde då den just 20 år fyllda Thilda Jakobsson. Vid Signes död 1925 var Thilda 61år och hon hade då varit Hebbarna trogen i 41 ½ år. I början av 1900-talet erhöll Thilda "För långvarig och trogen tjänst" Patriotiska Sällskapets stora silvermedalj med Gustaf V:s porträtt (se bildnotis på nästa sida). Signe berättar 1919 att Thilda brukade servera vid hennes middagar med medaljen hängande om halsen i brett blågult band. Thilda Jakobsson avled 29 juli 1958 och ligger begravd på Fresta kyrkogård i Upplands.Väsby.

Bland de nu överlämnade noterna av Thildas ättlingar fanns en dikt

av Signe Hebbe, som hon bevarat. Den står på förstasidan av den stockholmska "bazartidningen" TOMTEN, den 11 april 1883. Förutom en vignetteckning av tjänarinnan i sin stol omgiven av fyra tjänstvilliga hustomtar, bifogades en bild av prinsessan Eugénie, tecknad på Slottet 1883. Dikten var naturligtvis inte riktad till Thilda, men möjligen till hennes företrädare, den småländska pigan Brita-Greta Löfqvist. Brita-Greta hade kommit till Wendela i Jönköping som 16-åring och följde med vid flytten till Stockholm. 1883 torde hon ha varit ca 60 år.

I Lpt

OVAN Teckning av Prinsessan Eugénie, ur bazartidningen TOMTEN 1883. NEDAN Faksimil av TOMTENS förstasida den 11 april 1883.

Den gamla Tjenarinnan.

*Säg, hwem är hon, denna trötta qwinna,
Grånad, lutad mot sin wandringsstaf?
Hwem hon är – en gammal tjenarinna,
Hemlös, stapplande emot sin graf.
Der hon nu med half-släckt öga skri-
der
Blott en skugga af hvad förr hon war,
Der hon klagar eller tåligt lider,
Från sin lefnads hädanfarna tider
Hwilka minnen eger hon wäl qwar?*

*Kanske war det hon, som wänligt redde
Hwilans läger, der du ostörd sof?
Eller hon som omsorgsfullt beredde
Festmåltiden, der du skördat lof?
Kanske hon, som än när dagen grydde
--En slafwinna lik i modets tjenst –
Medan sömnen hennes öga flydde
Flitigt på den praktkostymen sydde,
Hwarmed du i balsalongen glänst.*

*Eller war det kanske hon som trägen
Sent wid waggan satt hos dina små, hon,
som ledt de första rädda stegen
Af den späde som begynte gå?
Der hon nu med bruten kraft ses famla
Wid sin krycka inwid banans slut,
Sedan hon hwart jordiskt stöd sett ramla,
O, hwem leder nu den trötta, gamla
Till ett wänligt hem att hwila ut?*

*Hem – hur löftesrikt det ordet bjuder
Frid och hwila efter sträfsamt lif,
Vesperklockan likt, som stilla ljuder,
Sedan dagen slutat af sitt kif.
Mer och mer i wester solen rymmer
I den gamlas sena winterqwäll.
Innan än den långa natten skymmer,
Må hon, fri från tunga brödbekymmer,
Hamna nöjd inom ett fridlyst tjäll.*

*Wi ha skuld till våra tjenarinnor,
Skuld till dem har både du och jag.
Derför låt oss, Sweriges män och qwinnor,
Låt oss afbetala den i dag!
Fordringsropen kring vårt land gjort runden,
Tusen eko ha beswarat dem.
Låt oss gå, om ock i elfte stunden,
Att med samlad styrka lägga grunden
Till den gamla tjenarinnans hem!*

S. H-e

Glatt releaseparty!

Eva Kaijser och Monika Björk var så här glada på releasepartyt för nyutgåvan av deras uppskattade bok om Fröken Friman.

Thildas medalj!

Patriotiska Sällskapets stora silvermedalj, fick Thilda för lång och trogen tjänst hos Hebbarna.

FOTO Birger Svantesson

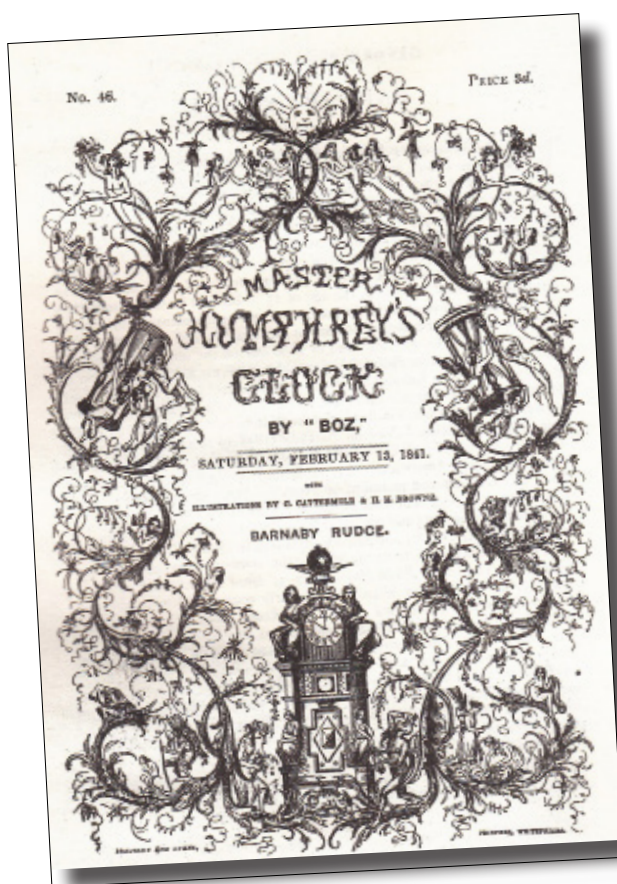
"Signe" underhöll nobelpristagare

Den uppmärksamme noterade säkert att "Signe Hebbe" (Gabriella Lambert-Olsson) tillsammans med "Christina Nilsson" (Jacqueline Miura) och "Jenny Lind" (Caroline Gentele) stod för underhållningen på 2013 års Nobelmiddag i Blå hallen. Gruppen kallar sig Divine.

Almqvist till Wendela:

”Jag gissar att du har mycket ledsamt av Barnaby Rudge...”

Lars Johan Hierta var den idérike entreprenören. Wendela Hebbe ville försörja sig och sina flickor med eget arbete. Charles Dickens såg en växande publik som han ville ge innehållsrika texter med bibehållen respekt för de konstnärliga krav han ställde på sig själv. Hur deras tre vägar korsades kring utgivningen av ”Barnaby Rudge” berättar **Britt Dahlström** här!

Barnaby Rudge publicerades ursprungligen kapitelvis som följetong i serien Master Humphrey's Clock i London 1841. Dickens kallade sig här BOZ.

En vacker septemberdag 1993 firade Wendelas Vänner sina första tio år med ett heldagsprogram i Södertälje. Styrelsen hade frågat mig om jag ville föreläsa om Wendela Hebbe som Dickensöversättare. Till det hedrande uppdraget tackade jag ja. Föredraget började med en orientering i tiden, första halvan av 1800-talet, där så mycket föddes av nya idéer som skulle spridas via nya vägar.

Våra tre huvudpersoner var alla begåvade människor och nyfikna på världen. Lars Johan Hierta var den idérike entreprenören. Wendela Hebbe ville försörja sig och sina flickor med eget arbete, som vi vet huvudsakligen blev kulturjournalistik och översättningar. Charles Dickens såg en växande publik som han ville ge innehållsrika texter med bibehållen respekt för de konstnärliga krav han ställde på sig själv. G K Chesterton har uttryckt detta på kornet när han skrev att Dickens var typisk för ”vad som inträffar, när ett stort litterärt geni har alldeles samma litterära smak som allmänheten”. Om Dickens förhållande till sina läsare betonade Chesterton att Dickens aldrig såg ner på folket; han såg upp till det, vilket ledde till att ”inte nog med att de fingo njuta av en av de bästa författarna, de fingo njuta av det bästa han kunde frambringa”.

Hiertas uppfinningsrikedom var stor när det gällde att införa nytt i vårt land, som läsebibliotek för översatt och svensk skönlitteratur,

liksom billig häftesutgivning och ett brett innehåll i hans tidningar. Till detta förmedlande arbete passade ju Wendela Hebbe hur bra som helst – en allbekant sanning bland oss. Det måste ha varit stimulerande för de tre, författaren, förläggaren och översättaren, att känna sig som aktiva och formande deltagare i en utveckling som kan kallas läsningens demokratisering. En huvudsak då var förstås kommentarerna kring Wendela Hebbes översättningar, särskilt av romanen **Barnaby Rudge**. Det var Wendelas enda Dickensöversättning helt på egen hand. Hon ska ha medverkat i arbetet på **Nicholas Nickleby** tillsammans med Edvard Bergström, en roman Hierta gav ut 1842 och i förkortat skick. Tidigare Dickensforskare har varit mindre entusiastiska inför Wendelas arbete, men de hade i rättvisans namn inte fördjudat sig så som jag har gjort. De hade i så fall kunnat instämma i mina ord om **Barnaby Rudge** som en noggrann översättning och komplett, med många fyndiga svenska val av typiskt engelska uttryck.

Det var en glädje att få värdera och på flera punkter berömma Wendelas Dickensöversättning vid tioårsjubileet. Under åren har vi talat om att dokumentera detta i WendelAvisan. Två händelser förra året blev avgörande. Det ena var Dickens 200-årsjubileum och det andra ett samtal från Per Eric Mattsson. Han hade fått en möjlighet att för vännernas räkning

kunna köpa ett originalexemplar av **Barnaby Rudge** i den svenska översättningen och ville rådgöra med mig i saken. Boken var inte billig med det var ett fantastiskt tillfälle. Jag tillstyrkte varmt köpet och fick låna boken för att än mer dyka ner i Wendelas översättning, som underlag för en artikel i WendelAvisan. Det är den ni nu har under ögonen.

För tjugo år sedan satt jag i läsesalen på KB i Humlegården med en svårläst text. Nu med ständig tillgång till boken har jag kunnat fördjupa undersökningen. Intrycken av Wendelas översättning var ju från förra gången positiva. Nu kan jag understryka hur gediget och hedervärt hennes arbete var. I Penguin Classics upplaga är **Barnaby Rudge** på 765 sidor, medan Hiertas utgåva i stort format med två spalters text omfattar 252 sidor. Det ger ett begrepp om storleken på Wendelas uppgift. Brita Hebbe kallade i sin **Wendela** det ett Sisufusarbete och citerade det berömda brevet från Almqvist till Wendela: *"Jag gissar att du har mycket ledsamt av Barnaby Rudge..."* Jag skulle vilja nyansera citatet. Det kan förefalla väl kverulantiskt. Säkerligen klagade Wendela inför sina vänner över det dryga arbetet, människa vore hon väl inte annars. Men Almqvist ville nog med sina ord mer uttrycka sin medkänsla för Wendelas arbete med den långa texten. Ska man döma efter resultatet stiger andra intryck fram. Hon måste ha varit road av Dickens

Barnaby Rudge

berättarkonst, hans språkglädje och hans komiska vändningar, annars hade hon inte lockats att fundera ut goda svenska motsvarigheter till hans olika språkliga påfund. Som seriös yrkeskvinna måste hon ha känt sig någorlunda nöjd med att ha fångat de levande miljöerna och de kvicka dialogerna. Jag tror att om det negativa hade övervägt hos Wendela skulle språket inte ha kommit att präglas av den inlevelse och uppfinningsrikedom, som ni snart ska få exempel på.

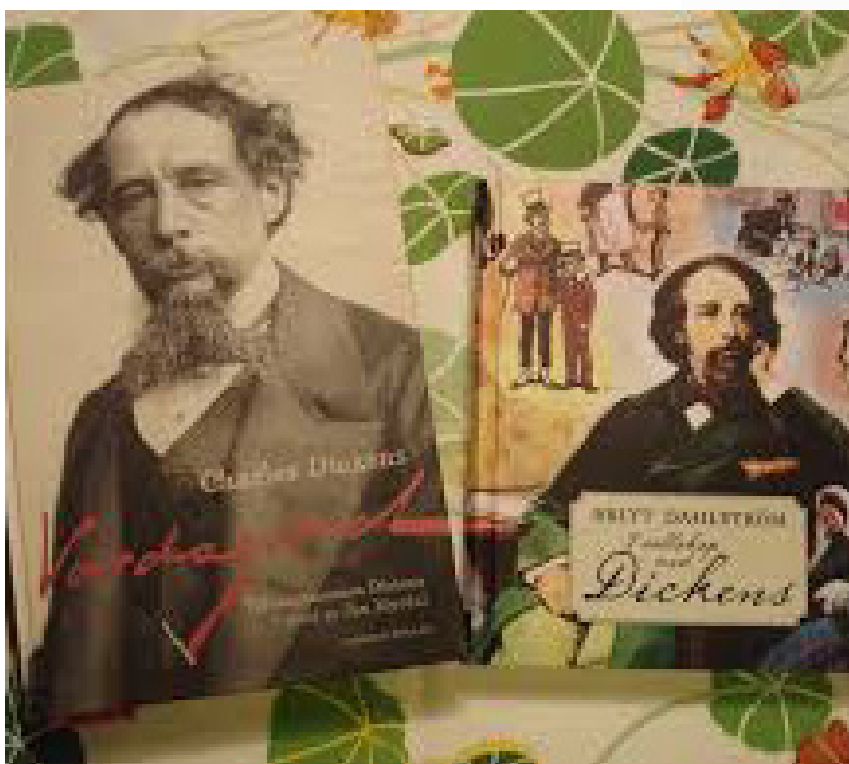
Förhistorien till Barnaby Rudge är ovanlig. **Pickwick-klubben** var Dickens första roman. Han började författa den 1836. Då hade han ännu inte fått sitt genombrott, men var full av planer på kommande böcker. En av dem var **Barnaby Rudge**, som gick under arbetsnamnet **Gabriel Varden, the Locksmith of London**. Han hade en intresserad förläggare för den bokplanen och med honom skrev han ett avtal. Men för varje nytt häfte av **Pickwick-klubben** steg författarens rykte och snart hade romanen gjort succé. Dickens ville då omförhandla villkoren för **Gabriel Varden** och eftersom Dickens nu hade blivit ett värdefullt namn så gav förläggaren med sig. Därpå ställde

Dickens till det ordentligt. Han ville skjuta på utgivningen och han ville ha fördelaktigare villkor. Båda männen var halsstarriga och det hela utvecklade sig till ett riktigt förlagsdrama. Båda parter hotade med advokat och domstol. Under tiden skrev Dickens de två långa romanerna **Oliver Twist** och **Nicholas Nickleby** för ett annat förlag och började på fler nya romaner, som den **Den gamla antikvitetshandeln**. Hösten 1839 hade han bara åstadkommit några fattiga sidor på den roman som han lovat till 1836. Till och med Dickens egna vänner sympatiserade med förläggaren, medan han själv uttryckte det som *"att han ger de bästa åren av sitt liv på att fylla fickorna åt andra"*, medan han för sina nära och kära hade *"föga mer än livets nödtorft"*. Dickens förhållande till sina förläggare var konfliktfyllt och liknade däri Strindbergs.

Till sist kom äntligen **Barnaby Rudge** ut i häftesform från februari till november 1841 och som hel bok i december samma år. Den blev en besvikelse. Försäljningssiffrorna sjönk och kritiken var tämligen ljum. Först långt senare har romanen uppskattats. Det svala mottagandet kan ha berott på att romanen var så annorlunda i

jämförelse med hans andra. Det var den första som var förlagd till historisk miljö. Dickens skulle bara skriva en historisk roman till, **Berättelsen om två städer**, tjugo år senare. Han använde sig av samma viktiga historiska källa för båda romanerna, nämligen Thomas Carlyles **The French Revolution** från 1837. **Två städer** handlade just om franska revolutionen och om tillståndet i Frankrike på 1700-talet som ledde till upproret. I **Barnaby Rudge** skildrade Dickens en inhemsk revolt, kallad "the Gordon Riots". Trots de många starka och intressanta karaktärerna i **Barnaby Rudge** brukar Dickensforskare säga att det är själva mobben som är huvudpersonen i romanen. Detta gör den tidlös. Under senaste läsningen har jag gång på gång slagits av likheter med den arabiska våren, om repressiva stater där det jäser underifrån. Till sist blir en utlösande faktor avgörande. Hur blind är makten? Vilka är förutsättningarna för uppror och hur ser processerna ut?

Barnaby Rudge har två delar. Den första beskriver London och en by på landsbygden, människorna, miljöerna och förbindelserna dem emellan. Tiden är 1775. Andra delen börjar 1780, året för

Gordonupproret. När Dickens skrev romanen levde ännu några som hade varit med och dem intervjuade han, läste skrifterna om upproret och studerade lord George Gordons liv – han som ledde upproret. George Gordon var av skotsk adelssläkt med anor från tidig medeltid. Han blev sjöofficer och parlamentsledamot.

En orsak till upproret lär ha varit ett allmänt missnöje med 1778 års toleransakt mot katolikerna. Många känner till striderna mellan den engelska kyrkan och den katolska i England. Bakom toleransakten låg den tidigare alltför stränga behandlingen av katolikerna men akten uppfattade folk nu som för tillmötesgående. Gordon anordnade demonstrationståg som urartade till kravaller. Hur människor drogs med och in i upproret och hur en enskild person påverkas av massan och hur massan får ett eget liv ägnar Dickens stora avsnitt av romanen. Det är träffsäkert och medryckande skrivet, det är socialpsykologi av renaste vatten. Dickens hade all förståelse för upprorsmakarna, men tog inte parti för någon sida. Han fruktade laglöshet mer än något annat. Revoltörerna skildras med sympati, liksom drabbade katoliker som fått sina hem ödelagda av pöbeln.

Dickens framstår här som en modern masspsykolog. De kusliga stämningarna, hatet och fruktan, återger Wendelas översättning mycket bra. Här från kapitel LXIV där massan är på väg mot Newgate. ”Nu begynte slagen att falla som hagel på porten och den starka byggnaden; ty de, som icke kunde tränga sig fram till porten, utlöste sitt vilda raseri på hvad som helst – till och med på de stora stenblocken, hvilka spillrade deras vapen i stycken och gåfvo deras händer och armar sådana stötar, som om murarna varit lefvande och betalt slag med slag.” Ordet ”spillra” har för övrigt använts i svenskan sedan 1600-talet som närmast synonymt med ”splittra”.

Wendela är också följsam mot författarens språk i helt motsatta stämningar av miljöer i naturen eller i trivsel framför brasan. Ett exempel från kapitel LVI om titelpersonen Barnaby: ”*Dagen började lida till slut; dess hetta hade småningom lemnat rum för aftonens svalka; en lätt vind sprang upp, fläktade i hans hår, och kom baneret att behagligt susa över hans hufvud. Det låg en känsla af frihet och friskhet i detta ljus och i denna stund, som fullständigt öfverensstämde med hans sinne. Han var lyckligare än någonsin.*”

Den ursprunglige titelhållaren smeden Gabriel Varden presenteras i kapitel IV via sin bostad. ”*Det var en anspråkslös byggnad, hvarken alltför nymodig, eller rak, eller bred, eller hög; icke braskande med stora starrbligande fönster, utan ett ödmjukt, skyggt blickande hus, med ett kägelformigt tak, som ändades i en spets öfver det lilla fyrrutiga vindsfönstret, liksom en trekantig hatt på en gammal enögd gentlemans hufvud. Det var icke byggt af tegel eller prunkande sten, utan af trä och murbruk; det stötte icke ögat genom någon tråkig och enformig regularitet, ty intet enda fönster svarade mot det andra, eller tycktes hafva ringaste likhet med någonting utom sig sjelf.*” Åtskilliga kapitel inleds med sentens- eller ordspråksliknande meningar som Wendela väl fångat. Kapitel XXX börjar: ”*Ett allmänt bekant ordspråk omtalar ett slags plågsamma menniskor, som äro så beskaffade, att, om man ger dem en tum, taga de hela alnen.*” Wendela var observant på Dickens skiftande stilnivåer och fann motsvarande svenska form som i kapitel LXXI: ”*I lätta, lätta hjertan, som flyten så muntert på den spegelklara strömmen, som leken så gnistrande och lefnadsyra i solskenet – flyktig imma på frukt, blommor på växten, rodnad i sommarluften, lif af den*”

much. and if I can hit him between the eyes so that he shall stagger more than you or I have done this Christmas under the combined effects of Punch and Turkey – I will.

Thank you cordially for your note. Yours, this scrap of paper. I thought it was a whole sheet, until I turned over.

My dear Sir

Yours faithfully
Charles Dickens

Barnaby Rudge and his mother

▶ bevingade insekten, hvars hela tillvaro är en enda dag – huru snart i sjunken i den stormupprörda böljan! Den stackars Dollys hjerta – ett litet näpet, fäfängligt och ostadigt ting, yrt, oroligt och fladdrande, beständigt i intet annat, än i glada blickar, skratt och löjen – Dollys hjerta var brustet.”

Dickens som den

ordnande författaren visar sin närvaro på olika sätt, som i kapitel IX: ”Krönikeskrifvare äro berättigade att obehindradt inträda, hvar de behaga, att komma och gå genom nyckelhål, att rida på vinden, och på sina färder fram och åter, upp och ned, öfvervinna tidens och rummets hinder.” Han vänder sig direkt till läsaren i kapitel LXXIX: ”Gamle John lät icke se sig på Gyldene Nyckeln, ty deremellan och Svarta Lejonet ligger en evighet af gator – såsom hvar och en vet, hvilken är bekant med de hithörande trakterna... Men Gyldene Nyckeln ligger i vår väg, fastän den icke låg i hans; hvarföre detta kapitel spatserar öfver till besagde Gyldene Nyckel.” I kapitel I finner vi prov på Wendelas fyndiga förmåga, som vid en presentation på värdshuset: ”Der var ännu en annan gäst, som satt bestöflad och besporrad på litet afstånd från elden...” ”Bestöflad och besporrad” – roligt och kort för Dickens ord: ”There was another guest, who sat, booted and spurred, at some distance from the fire...” I ett samtal mellan Ned och hans far längre fram får fadern syn på en fluga i gräddskålen och vänder sig till sonen: ”Jag ser ännu en fluga till i gräddskålen, men var så graciös och lät bli att hjälpa upp den, såsom du gjorde med den första, ty det är för otäckt och obehagligt att se, hur de gå med sina nedgräddade ben...” Ett ordval som ”nedgräddade” räcker nästan själv till för att etablera Wendela som iderik översättare. Dickens skrev: ”for their walk when their legs are milky, is extremely ungraceful and disagreeable.”

När värdshusvärden i kapitel XI visar sig vara vid dåligt lynne säger en av hans stamgäster: ”Ni kommer säkert att lappsalva någon

rättnu; ni är i humör i afton, hör jag.” Ordet ”lappsalva” är ursprungligen en sjöterm som kom att betyda att puckla på någon, att ge någon stryk. Dickens skrev: ”You’ll be a tackling somebody presently. You’re in twig tonight, I see.” Värdshusvärden genmålde: ”Se till att jag inte lappsalvar er, sir, hvilket ock säkerligen skall ske, om ni faller mig i talet, då jag gör mina uppsalvationer.” Dickens: ”Take care, that I don’t tackle you, sir, which I shall certainly endeavour to do, if you interrupt me when I’m making observations.” Wendela har genomgående försökt hitta svenska motsvarigheter till dialektala ord eller lågt språk eller för att ange att personen som talar är okunnig om ordens betydelse. Men lägg märke till att värdshusvärden använde det helt korrekta ordet ”observations”. Ändå valde Wendela att markera hans språkliga osäkerhet med ordet ”uppsalvationer”, som är en fiffig variant och bekräftar läsarens intryck av värdshusvärden. Men just här går hon som översättare längre än författaren själv.

I början av romanen säger en av gästerna: ”Derföre är din far också en bjesse i argementväg, Joe, om någon har lust attekera honom, sade Parkes.” Wendelas ordval ”argement” och ”attekera” har delvis stöd hos Dickens. ”And you’ll find your father rather a tough customer in argeyment, Joe, if anybody was to try and tackle him, said Parkes.” Och lite längre fram i diskussionen; ”Ni hör, hvad er far säger, Joe? Ni inbillar er väl inte att öfvergå honom i argementera, förmodar jag?” Dickens: ”You hear what you father says, Joe? You wouldn’t much like to tackle him in argeyment, I’m thinking, sir.” I kapitel LXXVIII finner Joe sin far munter och glad och frågar varför. ”Det är particklärt, sade Mr. Willet och skrattade om igen. Det är alldeles ingenting particklärt, Josef.” Dickens: ”It’s nothing partickler, said Mr. Willet, chuckling again. It’s nothing at all partickler, Joseph.” Förutsätter Wendela med valet av ”particklärt” att läsaren kan engelska? Hur uppfattade svenskar

på 1840-talet ordet? Hon kunde ha skrivit "spicällt" eller liknande eget påfund, som hon annars var så bra på att hitta. Vi som läser hennes översättning idag finner ordet både lustigt och adekvat.

En person kallades av Wendela i kapitel XII "ett riktigt gräfsvin till människa" där Dickens skrev "quite a human badger" och alltså angav "grävling". Wendelas val av ord var helt tydligt för hennes läsare. Grävling har i vårt land kunnat heta "gräfsvin" sedan 1600-talet. Några sidor tidigare hade Wendela skrivit att "Hugh såg i afton karnaljösa ut, än någonsin." Dickens hade: "Hugh looked more lika a poaching rascal to-night than ever." Åter får man stöd för Wendelas språkhistoriska kunskaper. Ordet "kanalje" hade under mitten av 1800-talet biformen "karnalje" eventuellt under inflytande från danskans samma ord.

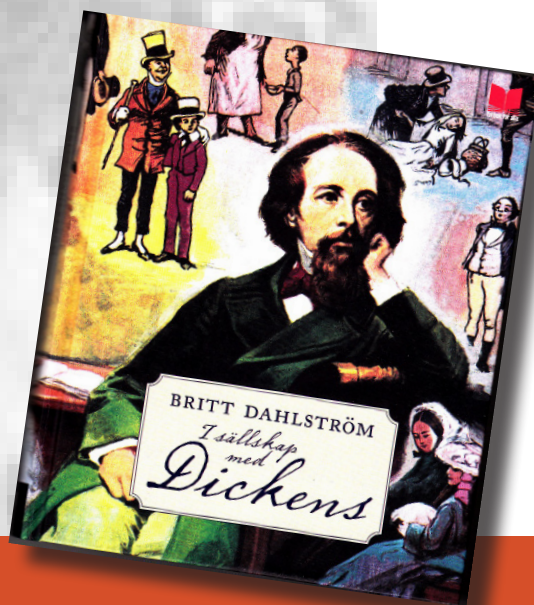
I kapitel V eftersöks en främling. "Ja, det är en hundfatt slut best" efter Dickens: "Ah. He's a knowing blade." Wendelas "hundfatt" måste vara en variant av ett i Sverige sedan 1600-talet vanligt okvädningsord, "hundsfojt". När det vid ett annat tillfälle hettade till frågades hur smeden tog sig ur knipan. "Jag ansåg för rådligast att taga min Mats ur skolen" svarade han. Dickens skrev: "I thought myself in luck to get clear off." Tänk att det idag så vanliga uttrycket att ta sin Mats ur skolan tycks ha varit självklart och ha haft liknande betydelse för snart tvåhundra år sedan!

På ett par ställen har Wendela ansetts sig behöva en fotnot. Första gången förklarar hon vad "en kanna Flipp" är. "Engelsk sjömansdrycks af öl, brännvin, socker och citronsaft." Nästa gång gäller det Smithfieldtorget från kapitel XXXVII som hon förtydligar: "Ett oxtorg i London, på hvilket före och vid reformationstiden kättare brändes för sin religiösa tro." Det var ju en relevant upplysning här vid starten av Gordon-upproret. I samma kapitel berättar hon om

lordens klädsel, "Gordonska tyget". I en fotnot tillfogar hon: "De Skottska Clanerne nyttjade, liksom de öfvriga Högskottarna, en plaid af rutigt tyg med egna färger." Mot Wendelas "Gordonska tyget" svara Dickens: "the Gordon Plaid".

I slutet av Barnaby Rudge knöt författaren ihop människoödena. Unga par som hindrats i sin kärlek fick varandra, en sträng faders lynne mildrades, en självupptagen, fjompig hustru visade sig ha ett hjärta av guld, en intrigant kvinna blev till allas belåtenhet (inklusive hennes egen) fångvakterska på ett tukthus och skarprättaren kom ut som sann feminist, ty han tog av daga män som kvinnor exakt lika jämlikt. Bland alla fiktiva gestalter blir också lord Gordon förd mot sitt slut. Han blev såväl dömd som frikänd, bannlyst av ärkebiskopen av Canterbury, dömd för en smädeskrift mot drottningen av Frankrike, åtalad för detta, flydde undan domen till kontinenten, som inte ville ha honom, återvände och framlevde de sista åren, som bara blev 43, i fängelse, enligt Dickens och Wendela "fullkomligt nöjd och undergifven till den 1 November 1793, då han afled i sin cell".

Och med dessa tillfredställande upplysningar sätter vi punkt. ■
Britt Dahlström

Britt Dahlström - flitig och engagerad förmedlare

Britt Dahlström är litteraturhistoriker, författare och föreläsare. Wendelas Vänner har flera gånger kunnat lyssna på hennes föredrag.

Britt kom till universitet i Lund då begreppet akademisk frihet var en verklighet. Man fick läsa hur många ämnen som helst. Hon lämnade sin forskartjänst för att arbeta som fri förmedlare med artiklar, böcker, radioföredrag bland annat.

Engagerad föreningsmänniska och prisbelönad folkbildare Glädjen i kunskap är en ledstjärna.

I nästa WendelAvisa presenteras Britt Dahlström vidare av redaktören och i det numret bidrar hon också med en artikel om litterära sällskap.

Dags för nomineringar ti

Spelar det någon roll vad som skrivs i tidningen? Nu när facebook och twitter och andra sociala medier matar oss med åsikter och nyheter och bilder och filmklipp i stort sett varje sekund dygnet runt? Ja, vi i föreningen Wendelas Vänner tror det och utlyser för sjunde gången Wendelapriset för bästa socialreportage i tryckt svensk press eller i bokform.

I de sociala medierna ser man inte väl genomarbetade socialreportage men däremot alltsomoftast länkar till olika tidningars webbsidor där reportage läggs ut. Sedan vi började dela ut priset i samband med Wendela Hebbes 200-årsjubileum 2008 har medievärlden onekligen ändrats. Såväl tidningar som böcker är i allt större utsträckning tillgängliga på nätet. Och det är naturligtvis bra. Det är en fråga om form och distributionssätt. Ett

DEBATT

Om trettio år kommer vi

Per Eric Mattsson, ordförande i Wendelas Vänner, om byggplanerna på tomten mellan Orionkullen och Hebbevillan.

”Om trettio år kommer vi att ångra oss.” Citatet är hämtat från en intervju med stadsantikvarien Emma Tibblin i Södertälje Posten strax före jul. Se på den nytagna bilden här till höger. Den visar med all önskvärd tydlighet hur rätt hon har.

På parkeringsplatsen mitt i bilden planeras ett större bostadshus. Det kommer effektivt att förstöra den öppenhet in mot centrum som man upplever i dag och som kan bli ännu bättre med god planering. Det stora bruna huset mitt i bilden är varuhuset Kringlan med Storgatan till vänster. Det är knappt hundra meter dit från parkeringen.

Kullen till höger kallas Orionkullen med gamla Flickskolan från 1700-talet. Det mindre gula huset till vänster är den för 15 år sedan återuppförda Hebbevillan med museum och restaurang och uteservering och teater på sommaren. Orionkullen är något av ett landmärke - och skulle kunna

vara en fin entré till centrum i ännu större utsträckning än idag. Slussområdet och Östersjön börjar till vänster i bilden. Till höger börjar infarten till Mälaren med alla sina stora och små hamnar vars enda utfart till havet vid sidan av Hammarbyslussen är just slussen i Södertälje. Vid bryggorna i mitten på bilden stannar praktiskt taget alla sommarbåtar norrifrån och avvaktar slussning.

Under de senaste fem åren har jag nästan varje vecka vandrat kanalrundan över stora Mälarbron och slussbron till gästhamnen i söder och samtalat med följeslagaren, den kloka tiken Clio (namn efter historieskrivningens

musa). Min pensionärsarbetsplats har varit Hebbevillan med bl a sin sommarteater med några tusen besökare varje sommar i tolv års tid. Det har blivit många samtal inte bara med Clio utan också med Södertäljebor och utombysbor genom åren. Ofta har man fått höra *”Vilken vacker stad Södertälje är. Det hade vi ingen aning om, snarare trodde vi tvärtom. Varför talar ingen om detta”*. Vi är nog dåliga på att marknadsföra och sälja in sluss- och kanalområdet.

Den spännande amerikanskan **Jane Jacobs** var en av världens mest kända stadsteoretiker. Hon ägnade ett helt liv – hon var nästan 90 när hon dog 1993 – åt staden. Hennes mest kända verk *”The Death and Life of Great American Cities”* (på svenska Den amerikanska storstadens liv och förfall) är en ofta citerad klassiker. En av hennes tankar är att medborgarna måste ställa sig i vägen för planerna, som ofta för lätt faller för nya trender. Beslutsfattarna har enligt henne i

i II Wendelapriset 2014

bra reportage kan få vingar genom att delas på nätet. Vi håller ändå fast vid att de reportage som kan komma ifråga för Wendelapriset och tävla om de 50.000 kronor som utgör prissumman i år liksom tidigare år först ska ha publicerats på papper även om det sedan också läggs ut på webbsidor eller kan laddas ned som e-bok. Det finns för övrigt fortfarande tidningar och tidskrifter och böcker som enbart publiceras på papper.

Alla – med undantag av dem som själva gjort reportagen – är välkomna att nominera goda socialreportage publicerade mellan 1 mars 2013 och 28 februari 2014 – artikel eller artikelserie eller bok. Nomineras såväl skribent som fotograf bör detta anges. Om inte utgår vi från att det är skribenten som nomineras. En motivering på cirka fem rader vill vi ha liksom det bifogade reportaget antingen som pdf-fil eller på papper. Nomineringen skickas

till ordföranden för Wendelajury, **Ami Lönnroth, Badhusgatan 8 C, 151 73 Södertälje** eller till **ami@bibliobi.com**. Brevet ska vara poststämplat **senast den 2 mars** och e-brevet avsänt likaledes senast den 2 mars. Läs mer om Wendelapriset, vilka som sitter i jury och vilka som tidigare fått det på **www.wendelasvänner.se**

Av **Ami Lönnroth**
Journalist och författare
Styrelseledamot Wendelas Vänner

att ångra oss!

Wendela Hebbes Hus

Här planeras
höghus

Varuhuset
Kringlan

Orionkullen med
gamla Flickskolan

många fall "förlorat förmågan att förstå, hantera och värdera en oändlig mängd vitala, unika, intrikata och sammanflätade detaljer". Det som politiker och planerare behöver veta kan de bara lära sig av platsens egna invånare, eftersom ingen annan känner den tillräckligt väl.

Sammanfattningsvis vill jag påstå att ytan mellan kullen och villan måste få förbli öppen. Gärna med några parkeringsplatser kvar men med en lockande entré in mot centrumns begivenheter. Detta skulle gagna såväl köpmännen som oss andra. Allas vårt välbefinnande

måtte väl vara viktigare än ett högt bostadshus.

Så kära politiker tänk på ert eftermäle om trettio år.

Per Eric Mattsson
Ordförande Wendelas Vänner

FEBRUARI

Söndag 16 februari kl 15.00

Musikalisk salong

med Helena Cronholm:

"Från scen, salong och kyrkovalv..."

Helena Cronholm Lundström, kyrkomusiker, skådespelerska m m, sjunger och berättar om sig själv. Pianoackompanjemang av Martin Olsson.

Söndag 23 februari kl 15.00

Verkligheten bakom "Svenska hem"

Eva Kaijser och Monika

Björk berättar om nyutgåvan av sin bok "Svenska hem. Den sanna historien om Fröken Frimans krig", som ligger till grund för den i julhelgen visade och mycket uppskattade TV-serien med samma namn och Sissela Kyle i titelrollen. Se även sidan 11 i detta nummer.

**Inträde och fika samtliga program:
100 kronor (70 för medlemmar i WV)
I samarbete med ABF**

MARS

Söndag 16 mars kl 15.00

Osäker vardag i ett krympande Palestina

Under några månader har Kerstin Vinterhed, präst och journalist, varit s k ekumenisk följeslagare i Palestina för att stödja dem som arbetar för en rättvis fred. Söndag den 16 mars kommer hon till Wendelarhuset och berättar om vad hon sett och upplevt.

ÅRSMÖTE! APRIL

Onsdag 23 april kl 19.00

ÅRSMÖTE i Wendelas Vänner

Alla medlemmar i Wendelas Vänner hälsas välkomna på årsmöte! Årsmötet inleds med ens stunds musikunderhållning av Agneta Hagerman, sång, och Ingrid Fernström, piano. Se även sidan 2 i detta nummer.

Fritt inträde!

MAJ

Torsdag 22 maj kl 18.00

Arvet från Bagdad - hur det grekiska vetandet bevarades, berikades och återbördades till Europa

Ingmar Karlsson berättar om sin artonde bok *Arvet från Bagdad?* där han "förenar folkbildarens pedagogiska klarhet med historikerns kritiska skärpa" när han tar sig an den mångfasetterade konflikten mellan Palestina och Israel. Karlsson är teologie hedersdoktor vid Lunds universitet, filosofie hedersdoktor vid Linnéuniversitet i Växjö, har mottagit en lång rad priser och utmärkelser för sin forskning och sitt författarskap, samt varit nominerad till Augustipriset.

Glöm inte årsavgiften!

Allt om vad det kostar och hur du betalar hittar du i redaktionsrutan på sid 3 här i tidningen!

Ny studiecirkel

Under året kommer Åsa Arping, docent och litteraturvetare från Göteborg, till Wendela Hebbes hus och berättar om sin nya bok "Hvad gør væl namnet?" Den handlar bland annat om författare som varumärken. Åsa är medlem i föreningen sedan 2005,

Wendela som varumärke

då hon besökte oss och "fick inspiration". Nyligen kom hennes välskrivna och intressanta bok på 350 sidor, som ger även en garvad Wendeladiggare en hel del nytt att tänka på. Wendela Hebbe förekommer på var och varannan sida och har dessutom fått ett eget kapitel på 60 sidor.

Inför Åsas besök genomför vi en studiecirkel på temat "Författaren som varumärke". Vi reflekterar till exempel över varför framsidan på omåttligt populära Marklunds, Läckbergs och Rudbergs böcker alltid pryds av författarens eget porträtt, medan Wendela Hebbe ytterst sällan ens skrev under eget namn...